

ergo inutile est ad Deum recurrere ut fundamentum prædictæ obligationis assignetur.

R. 1º. Nego ant. Homines enim ad bonum faciendum et malum fugiendum sufficienter non determinantur, nisi præcepto obstringantur; at sola ratio quid faciendum vel omittendum sit, forte, in quibusdam saltem, sufficienter indicare potest, sed præcipere nequit. Ipsa enim legi est subjecta, non vero est legislatrix; nullam habet auctoritatem in hominem, cum nihil aliud sit quam homo rationes rerum investigans: ergo nihil ipsi præcipere potest. Ergo, etc.

R. 2º. Nego conseq. Etiamsi aliis motivis sufficienter determinaretur homo ad bonum faciendum et malum fugiendum, nihilominus ad Deum recurrendum esset: constat enim Deum velle ut bonum faciamus et malum fugiamus. Ergo, etc.

Inst. Virtus gratuita esse debet: atqui gratuita non esset, si ad eam divina auctoritate determinaretur. Ergo, etc.

R. Dist. maj. Virtus gratuita esse debet, id est, coli debet primario propter Deum, et secundario propter semetipsam, *conc.*; excludere debet propriam utilitatem et omnem respectum ad Deum, *nego maj.* Etenim propria utilitas regula virtutis esse non potest, ut ex iis quæ diximus patet, sed falsum est veram virtutem a quavis utilitate nostra alienam esse debere. Nati sumus enim ad felicitatem: atqui vera felicitas in cultu virtutis et in præmiis ejus necessario consistit, ut infra ostensuri sumus. Insuper, ipsa virtutis ratio reperitur in conformitate legi et obedientia Deo ordinem servari præcipienti. Unde sola ordinis pulchritudo metaphysice intellecta virtutem constituere non potest. Ergo, etc.

Obj. 2º. Deus non jubet ut in ratiociniis nostris a vero non deflectamus; ergo nec ut in actibus bonum semper faciamus.

R. Nego ant. Deus enim jubet ut facultatibus nostris recte utamur; ergo a recto voluntarie deflectentes,

contra finem nostrum et Dei voluntatem ageremus. Unde qui scientiis speculativis ex conditione sua studere tenetur, peccat si de recte ratiocinando non curet. Verum multo minus frequenter et universaliter sub hoc respectu peccatur, quam in materiis morum, quia 1º omnes principia morum sequi tenentur, non vero scientias speculativas ediscere; 2º cupiditates ad falsa ratiocinia non inclinant, sicut ad malas actiones. Ergo, etc.

ARTICULUS TERTIUS.

DE LEGIS NATURALIS PROMULGATIONE.

In eo quærendum est igitur 1º an et quomodo lex naturalis sufficienter promulgetur; 2º an ignorari possit; 3º quotuplex sit conscientiæ divisio.

§ I. — An et quomodo lex naturalis sufficienter promulgetur.

Nemo est ratione pollens, qui in se non sentiat quoddam dictamen, cujus lumine bonum a malo discernit et judicat quasdam actiones esse bonas et alias esse malas.

Dictamen istud, in omnium mentibus impressum, a divino naturæ humanæ auctore necessario provenit, et est velut supremæ voluntatis ejus manifestatio. Hæc autem manifestatio est vera promulgatio æternæ legis, qua determinatur obligatio.

Nulla specialis requiritur forma ad hanc legis naturalis promulgationem: sufficit ut præceptum Dei nobis innotescat.

Eodem modo in omnibus impressa et quasi scripta sunt prima morum præcepta. At fatendum est lumen istud mere rationale in multis deficere et rationem circa plurima primorum principiorum consectaria cæcutire, ut mox dicturi sumus, et clare demonstrabimus ubi de revelatione.

Ad juvandam autem imbecillitatem nostram Deus mentes nostras illustravit, 1º per revelationem; 2º per

Ecclesiæ auctoritatem et traditionem. Unde merito concluditur legem naturalem, quoad multa, in præsentis rerum statu, per conscientiam omni externo adminiculo destitutam non sufficienter promulgari. Ideo cunctos videmus philosophos, tam recentes quam antiquos, auxilia revelationis et traditionis abnegantes, in innumera abire systemata circa fere omnia hominum officia.

Adhuc debilitati nostræ auxiliantur universalis populorum traditio et concordantes doctorum sententiæ. Nihilominus officia omnibus viis cognita ad legem naturalem pertinent, quando in essentiis rerum fundantur, et ratione apprehendi possunt. Ergo, etc.

§ II.—An in præsentis rerum statu lex naturalis invincibiliter ignorari possit.

Illa ignorantia dicitur *invincibilis*, quæ communibus naturæ et gratiæ auxiliis vinci non potest: illa vero est *vincibilis*, quæ iisdem auxiliis superari potest.

Quidam rigidiores doctores, præsertim ex Facultate Lovaniensi, tenebant nullam dari ignorantiam legis naturalis invincibilem etiam quoad remotissimas ejus consequentias. Deus enim, inquiebant, permittere non potest ut quæ essentialiter sunt mala ignorentur ab hominibus ratione præditis et in necessitate agendi constitutis, unde unusquisque sedulo attendens, reflectens, studens et orans hanc ignorantiam semper expelleret.

Cæteri vero contendunt dari ignorantiam invincibilem circa conclusiones legis naturalis remotas. Hæc enim ignorantia est invincibilis quæ a sanctissimis et doctissimis viris superari non potuit: atqui datur ignorantia circa conclusiones remotas legis naturalis quæ a sanctissimis et doctissimis viris superari non potuit. Sanctissimi quippe et doctissimi viri frequenter propugnaverunt sententias sibi contradictorias, etiam in iis quæ lege naturali fundantur; v. g., S. Thomas

docet judicem damnare posse reum juridice convictum, quem scientia privata scit esse innocentem, quod S. Bonaventura negat. Ergo, etc.

Notandum est insuper peccata ex ignorantia invincibili, Deo sic permittente, sequentia, non imputari agenti: ruit ergo fundamentale principium posterioris hujus sententiæ adversariorum.

Communis tamen ut certum habetur non dari ignorantiam invincibilem circa prima legis naturalis præcepta; v. g., *Non occides*; *Non furtum facies*, nec circa proximas conclusiones ex iis deductas; perfecto enim usu rationis adepto, si error circa hujusmodi veritates existeret, data seria attentione, facile detegi posset. Ergo, etc.

Dicimus *perfecto usu rationis adepto*; nam absolute fieri potest ut, in idiotis, quibusdam rusticis aliisque hominibus stolidis et plumbatis, invincibilis per aliquid tempus detur error circa prima legis naturalis præcepta et proximas conclusiones ex iis deductas.

§ III.— De conscientiae divisionibus.

Conscientia præcipue dividitur in veram et falsam, in certam et dubiam.

Conscientia *vera* ea est quæ tradit ut licitum vel illicitum quod tale est in se; et conscientia *falsa*, seu erronea, tradit, e contra, ut bonum quod est malum, vel ut malum quod bonum est.

Conscientia *certa* illa est qua quis prudenter seu absque probabili errandi formidine judicat aliquid in particulari esse bonum vel malum; unde patet conscientiam certam non necessario esse veram. Talis est conscientia invincibiliter erronea.

Conscientia *dubia* ea est quæ propter rationes hinc et inde oppositas manet suspensa inter bonitatem et malitiam alicujus actionis in particulari.

Plures sunt aliæ divisiones conscientiae quas, velut

in his *Institutionibus philosophicis* minus utiles, omitimus.

1° Certum est conscientiam veram et certam tutam esse actionum nostrarum regulam.

2° Contra conscientiam etiam erroneam nunquam licet agere. Non licet enim habere voluntatem peccandi: porro qui contra conscientiam etiam erroneam ageret, haberet voluntatem peccandi; eodem modo enim intus affectus esset ac homo qui sciens et volens quod præceptum est omittit, vel quod prohibitum est facit. Ergo, etc.

Cætera ad conscientiam spectantia remittuntur ad *Theologiam*, ubi in speciali *de Conscientiæ* tractatu evolvuntur.

ARTICULUS QUARTUS.

DE LEGIS NATURALIS IMMUTABILITATE.

Triplici modo lex aliqua dici potest mutari, nempe per abrogationem, per derogationem et per dispensationem. Mutatur *per abrogationem*, cum omnino tollitur, et *per derogationem*, quando ex parte tantum cessat; mutatur vero *per dispensationem*, quando vis ejus a superiore in gratiam alicujus individui relaxatur.

PROPOSITIO.

Lex naturalis nullam proprie dictam admittit mutationem, neque per abrogationem, neque per derogationem, neque per dispensationem.

Prob. 1°. Non per abrogationem. Lex quippe naturalis nihil præcipit aut prohibet nisi quod ex natura sua bonum vel malum est: atqui lex hujusmodi abrogari non potest. Tunc enim quod ex natura sua bonum est fieret malum, et quod ex natura sua malum est fieret bonum; v. g., bonum esset pacta infringere, Deum inhonorare, blasphemare, etc.: porro illud repugnat. Ergo 1°, etc.

2° *Non per derogationem.* Quod enim essentialiter bonum vel malum est, non magis ex parte quam ex toto cessare potest. Ergo, etc.

3° *Non per dispensationem.* Aliquem enim a lege naturali dispensare, nihil aliud esset quam illi permittere ut quod ex natura sua malum est, licite faceret; atqui repugnat ipsum Deum hujusmodi licentiam concedere. Non magis enim Deus efficere potest ut quod malum est fiat bonum, quam falsum convertere in verum. Ergo, etc.

Aliquando tamen contingere potest totam legis naturalis materiam dominio Dei esse subjectam. In eo autem casu Deus hanc materiam mutare potest, et ea mutata, obligatio vel prohibitio antea subsistens jam non existit. Tunc lex naturalis per quamdam dispensationem indirecte mutatur; v. g., lex naturalis prohibet homicidium auctoritate privata susceptum, et furtum; quoniam vero vita hominum et cuncta bona creata supremo Dei dominio subjiuntur, Deo jubente vel permittente, licet homines occidere, bona eorum diripere, etc.

Abraham igitur contra legem naturalem non peccavit arripiendo gladium ut filium suum immolaret, nec Israelitæ vasa Ægyptiorum auferendo, et populos terræ Chanaan exterminando, etc.

ARTICULUS QUINTUS.

DE SANCTIONE LEGIS NATURALIS.

Veteres Epicurei et hodierni materialistæ futuram negant vitam; Pythagorici eam quidem admittebant, sed post varias transmigrations. Alii dicebant mentes puriores statim post mortem divinæ substantiæ uniri, impuras vero in alia transituras esse corpore: judicabant enim futuram vitam necessario esse beatam. Alii vitam futuram exoptabant, sed illius existentiam demonstrare non poterant: hujus sententiæ fuisse videtur Cicero, qui variis in locis de immortalitate

animæ dissertissime loquitur, præsertim in lib. *de Amicitia*, n^{is} 10 et 14, et in *Quæst. Tusc.*, l. 1, n° 66.

Affirmabat Seneca opinionem magnorum virorum de immortalitate animarum gratam esse *magis quam probatam*.

Nos autem jam probavimus corporis dissolutionem mentis annihilationem non inducere. Nunc quærendum est 1° an altera, post præsentem, exsitura sit vita beata vel misera, pro uniuscujusque conditione, et 2° an aliquando desitura sit vel in æternum sit mansura. His per sequentes propositiones satisfaciemus.

PROPOSITIO PRIMA.

Post præsentem, altera exsitura est vita beata vel misera, secundum uniuscujusque opera.

Prob. Ex fide christiana, ex pluribus Dei attributis et facultatibus a Deo nobis concessis, ex consensu omnium populorum, et ex consecrariis aliunde securis.

1° *Ex fide christiana.* Finis enim totius doctrinæ christianæ, respectu hominis, est vita futura, summe beata pro bonis, et summe misera pro malis: *Fratres mei*, jam inquiebat, sub Veteri Testamento, junior e septem fratribus qui in persecutione Antiochi tam fortiter pro legibus suis mortui sunt (II, Mach. vii, 36), *modico nunc dolore sustentato sub testamento æternæ vitæ effecti sunt: tu vero iudicio Dei justas superbiæ tuæ pœnas exsolves.* In libris Novi Testamenti permulti sunt textus eandem veritatem clare enuntiantes, ut omnibus manifestum est. Ergo 1°, etc.

2° *Ex pluribus Dei attributis*, videlicet, ex sapientia, bonitate, sanctitate et justitia ejus.

Ex sapientia ejus. Deus enim per legem naturalem omnibus præcipit bonum et prohibet malum; necesse est ergo ut proponat motivum universale et constans

quo omnes in singulis circumstantiis rationabiliter determinari debeant ad bonum faciendum et malum vitandum; alioquin vel nullum finem sibi proposuisset, vel finem intendendo, de mediis ad eum assequendum idoneis non curasset. Duo autem posteriora sapientiæ ejus manifeste repugnant. Atqui tamen si altera non exsitura sit vita, dicendum est Deum, bonum præcipiendo et malum prohibendo, aut nullum finem sibi proposuisse, aut de mediis ad assequendum finem sibi propositum idoneis non curasse; exclusa enim altera vita, nullum remanet præmium bonis, nullaque pœna malis siquidem in hac vita bona et mala promiscue conceduntur sine ullo respectu ad virtutem. Ergo 2°, etc.

Ex bonitate ejus. Ille procul dubio ut optimus haberi non posset dominus, qui obsequiosissimos sui ipsius servos, post maximos exantlatos labores, post multas tribulationes, angustias et privationes, ex solo fidelitatis amore strenue perpessus, absque ullis præmiis et gratitudinis muneribus dimitteret; atqui ita se gereret Deus, si altera non existeret vita. Exigit enim ut homines malum morale fugiant et virtutem sectentur: porro sæpe jucundum est vitium et uberrima præstat commoda, dum ardua est virtus et in hac vita maximas generat miserias, ut experientia constat; ergo impii merito dicerent: *Manducemus et bibamus, cras enim moriemur*, I, Cor., xv, 32. Ergo, etc.

Ex sanctitate ejus. Sanctitas quippe exigit ut Deus bonum morale semper diligat, et malum summo odio semper habeat: at si, post præsentem, altera non exsitura esset vita, Deus non videretur diligere bonum et aversari malum, cum in terra nec malos puniat, nec bonos præmiis donet, saltem ut communius. Ergo, etc.

Ex justitia. Superior qui aliquid inferioribus suis mandaret et tamen obedientes et inobedientes promiscue exciperet, certe justus non esset: atqui ita se haberet Deus, si altera non existeret vita. Imo, cum

sæpe iniqui divitiis, honoribus et deliciis hujus vitæ affluant, dum justî in luctu, paupertate, abjectione, ærumniis et doloribus vitam miserrimam ducunt, inde sequeretur Deum plus contemnentibus se favere quam suis cultoribus : ergo læderetur ac tolleretur ipsius justitia, dum, e contra, jura ejus optime servantur si altera futura sit vita. Hinc civis Genevensis, *Emile*, t. II, p. 52 :

« Dieu, dit-on, ne doit rien à ses créatures : je crois qu'il leur doit tout ce qu'il leur promet en leur donnant l'être : or c'est leur promettre un bien que de leur en donner l'idée et de leur en faire sentir le besoin. Plus je rentre en moi, plus je me consulte, et plus je lis ces mots écrits dans mon âme : Sois juste et tu seras heureux. Il n'en est pourtant rien, à considérer l'état des choses : le méchant prospère, et le juste reste opprimé. Voyez aussi quelle indignation s'allume en nous quand cette attente est frustrée ! La conscience s'élève et murmure contre son auteur : elle lui crie en gémissant : Tu m'as trompée !

» Je l'ai trompée, téméraire ! et qui te l'a dit ? Ton âme est-elle anéantie ? as-tu cessé d'exister ?...

» On dirait, aux murmures des impatients mortels, que Dieu leur doit la récompense avant le mérite, et qu'il est obligé de payer leur vertu d'avance. Oh ! soyons bons premièrement, et puis nous serons heureux. N'exigeons pas le prix avant la victoire, ni le salaire avant le travail. Ce n'est point dans la lice, disait Plutarque, que les vainqueurs de nos jeux sacrés sont couronnés, c'est après qu'ils l'ont parcourue.

» Si l'âme est immatérielle, elle peut survivre au corps, et si elle y survit, la providence de Dieu est justifiée. Quand je n'aurais pas d'autres preuves de l'immatérialité de l'âme que le triomphe du méchant et l'oppression du juste en ce monde, cela seul m'empêcherait d'en douter. Une contradiction si manifeste, une si choquante dissonance dans l'harmonie universelle, me ferait chercher à la résoudre. Je me dirais :

Tout ne finit pas pour nous avec la vie ; tout rentre dans l'ordre à la mort. »

3° *Ex facultatibus a Deo nobis concessis.* Repugnat enim Deum nobis dedisse facultates quæ absque culpa nostra nunquam expleri possent : atqui tamen si altera non futura esset vita, dicendum foret Deum nobis dedisse facultates quæ, etc. Nam 1° insatiabile existit in nobis desiderium cognoscendi verum ; at desiderium istud in præsentî vita satiari non potest. Quidquid enim eruditissimi et ingenio sagacissimi homines cognoscere possunt, fere nihil est comparatione eorum quæ ignorantur. 2° Invincibili propensione appetimus felicitatem veram, nullis malis admixtam, nullis vicissitudinibus caducam : atqui talis felicitas non invenitur in terra. 3° Mortem exhorrescimus, annihilationem refugimus, semper existere cupimus, futuram beatitudinem exoptant justî ; soli perversi homines nihilum invocant. Unde si altera non exstitura sit vita, Deus cultoribus virtutis perpetuo illudit. Ergo 3°, etc.

4° *Ex unanîmi populorum consensu.* Plurimi quidem exstiterunt increduli qui vitam futuram irridebant, vel illam sufficienter probatam non arbitrabantur, et de illius existentia dubitabant. Sed omnes populi solum sensum moralem solamque traditionem consulentes, futuram esse alteram vitam constanter crediderunt ; admittebant enim Elysios campos et Tartarum, deos cœlestes et deos inferos ; plures homines mortuos colebant ut deos ; apud omnes maxima semper fuit cura mortuorum, in quorum memoriam variæ explebantur cæremoniæ piæ ac religiosæ. Porro hæc aliaque similia demonstrant, fatentibus ipsis incredulis, tunc omnibus persuasum fuisse post præsentem alteram exstituram esse vitam : atqui unanîmis hæc populorum consensio firmum est veritatis argumentum. Nec enim a præjudiciis, quæ tam universalialia non essent, nec a cupiditatibus, quibus adversatur, oriri potest. Ergo 4°, etc.